

การกลายความคุ่นเคยในสถาปัตยกรรมร่วมสมัย
ที่มีผลต่ออัตลักษณ์พื้นที่ใหม่:
กรณีศึกษาภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

คมกัณ ธีรภาพวงศั*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็คัมมมอองในการค้นหาเหตุทฤษฎีและกลไกของการเปลี่ยนแปลง และเกิดใหม่ของอัตลักษณ์พื้นถิ่นในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือที่เรียกกันว่า เอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นภูมิภาคหนึ่ง ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และก่อให้เกิดผลกระทบ มากมายหลายด้าน โดยเฉพาะเรื่องของวิถีชีวิตรากเหง้า และลักษณะเฉพาะตัว ของความเป็นพื้นถิ่นที่บรรดาศักดิ์วิชาการหลากหลายต่างพยายามค้นคว้าและถามหา ถึงการรักษาการวัฒนธรรมของตน

อะไรคือรากที่แสดงถึงความเป็นภูมิภาคนั้นๆ อะไรที่ควรคงอยู่และอะไร ที่ควรยอมรับในความเปลี่ยนแปลง บทความนี้เป็นก้าวกระโดดจากแนวความคิด เชิงอนุรักษ์ไปสู่การยอมรับถึงความเปลี่ยนแปลงของรากวัฒนธรรมที่เป็นพลวัต และหมุนเคลื่อนไปเสมอ ตรงนี้เองที่ทำให้เกิดการสร้างกรอบความคิดในการมอง สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ในมุมใหม่ที่เริ่มค้นหาถึงกระบวนการ (Process) ที่ก่อให้เกิด ลักษณะเฉพาะถิ่นแบบใหม่ที่ยังคงมีมิติของความเป็นท้องถิ่นและรากของวัฒนธรรม ที่แฝงอยู่อย่างมีอาจปฏิเสธได้ว่ามันเริ่มสร้างภาพลักษณ์ในแบบใหม่ ที่อาจนับได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแห่ง“ท้องถิ่น” ขึ้นใหม่ที่สามารรถย่อยความร่วมสมัย เข้ากับ รากแห่งอดีต

ปัจจุบันงานสถาปัตยกรรมที่พยายามแสดงธาตุแท้ของอัตลักษณ์พื้นถิ่นกับการตีความใหม่ๆ ในบ้านเรานั้นกำลังเริ่มต้น อย่างไรก็ตามก็ตีบทความนี้นำเสนอ กรอบความคิดที่กำลังเป็นไปของกระบวนการที่เรียกว่า “การกลายความคุ้นเคย” (Defamiliarisation) ซึ่งเป็นทฤษฎีและฐานความคิดที่ริเริ่มขึ้นโดยนักเขียน นักทฤษฎีวิพากษ์ชาวรัสเซียชื่อ Viktor Shklovsky ซึ่งถึงแม้ว่าแนวความคิดนี้ จะเริ่มต้นขึ้นมาจากฐานคิดบนงานเขียน และงานศิลปะ แต่สามารถนำมาปรับใช้ เป็นกรอบความคิดในการมองพัฒนาการของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยเสมือนเป็น กระบวนการปรับเอาองค์ประกอบของอัตลักษณ์ ความเป็นพื้นถิ่นที่คุ้นเคยมาใช้ ในรูปแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดความไม่คุ้นเคย ซึ่งในบทความนี้จะเรียกได้ว่า เป็น กระบวนการ“กลายความคุ้นเคย” ของสิ่งที่เป็นอยู่ ไปสู่สิ่งที่ไม่คุ้นแต่สามารถ แสดงมิติเชิงอัตลักษณ์และความรู้สึกที่ยังเป็น“พื้นถิ่น”นั้นๆ อยู่

บทความนี้ มอองสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นจากกรณีศึกษางาน

* อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ของเรา และเชื่อมโยงส่งท้ายว่าลักษณะเหล่านี้ได้เกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการ และเป็นทฤษฎีที่เปิดมิติต่างออกไปของประเด็นความคิดในเรื่องวิกฤตลักษณะเฉพาะถิ่น ที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรมของชาติสืบต่อไป¹

1. นิยาม

Defamiliarisation²

1. (arts) The representation of objects anew, in a way that we do not recognize, or that changes our reading of them.

2. Synonyms: ostranenie

“การกลายความคุ้นเคย” นั้นเป็นแนวคิดที่ไม่ได้เริ่มขึ้นจากศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่ต้น หากแต่เริ่มขึ้นจากแนวความคิดที่มีต่องานเขียนและงานศิลปะในประเทศรัสเซีย เมื่อราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 1900 โดยในยุคนั้นประเทศรัสเซียนับว่าเป็นแหล่งสำคัญในการเกิดกระแสคลื่นความคิดใหม่ๆ ที่เรียกว่า Russian Avant-garde, Russian Constructivism และ Russian Formalism เป็นยุคที่เกิดแนวความคิดหลากหลาย ซึ่งได้สร้างพลวัตทางความคิดในงานศิลปะและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยภายหลังได้มีอิทธิพลทางความคิดครอบคลุมไปทั่วทั้งยุโรป หนึ่งในกลุ่มกระแสคลื่นความคิดถูกใหม่เหล่านี้ได้แก่กลุ่มที่เรียกว่า Society for the study of Poetic language ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาทฤษฎีวิพากษ์และหลักเทคนิคของ Russian Formalism และหัวหน้ากลุ่มผู้ก่อตั้งที่เป็นทั้งนักคิด นักเขียนและนักทฤษฎีที่ชื่อว่า Viktor Shklovsky (ค.ศ. 1893-1984) ได้เริ่มใช้นิยามและแนวคิดของ “การกลายความคุ้นเคย” หรือ Defamiliarisation ที่เป็นเทคนิคใหม่ในงานเขียนตามมุมมองของเขา

Viktor Shklovsky³ ได้พัฒนาแนวคิดที่เรียกว่า Ostranenie (Defamiliarisation) โดยเขาอธิบายว่า จุดประสงค์ของงานศิลปะ (ในที่นี้หมายถึงงานเขียนในยุคนั้น) นั่นก็คือการใช้ศิลปะในการดึงเอาความรู้สึกประทับใจในสิ่งต่างๆ ที่เรารับรู้ และ สัมผัสได้ ในเชิงจิตใจเมื่อเราเสพงานศิลปะ ซึ่งเขาให้ความสำคัญในส่วนนี้ มากกว่าตัวผลงาน ที่การดึงเอาแต่สิ่งที่มองเห็นได้เพียงอย่างเดียวในแบบเดิมๆ เทคนิคของงานศิลปะเหล่านี้ คือการทำสิ่งนั้นให้ดูไม่น่าคุ้นเคย (Unfamiliar) ผ่านการสร้างรูปร่าง รูปทรงของงานในการรับรู้

ให้ยากขึ้นและซับซ้อนขึ้น Shklovsky เองนั้นเห็นว่า การรับรู้และการเสพสุนทรียภาพ (Aesthetic) ต่างๆ โดยเฉพาะในงานศิลปะแขนงต่างๆ นั้นเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการรับรู้ที่ควรถูกทำให้ยากขึ้น และยาวนานมากขึ้นต่อการเข้าไปเสพสุนทรียภาพของมัน เพราะฉะนั้น ศิลปะในมุมมองของเขายิ่งเป็นการสรางประสบการณ์การรับรู้ที่มีต่อศิลปะของการทำงาน การจัดการวัตถุหรือตัวงานศิลปะนั้น หรืออีกนัยหนึ่งอาจเรียกได้ว่าเขาได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานศิลปะมากกว่าตัวงานศิลปะในขั้นสุดท้ายเสียอีก และการทำให้ผู้เสพงานเกิดการรับรู้อันนี้ได้อย่างยาวนานและเย็บสล ในแบบที่ไม่คุ้นเคยนั้น เป็นแนวคิดกระบวนการในแนวทางของ งานเขียน และงานศิลปะในแบบของเขา คือ

“Art is a way of experiencing the artfulness of an object; the object is not important.” (Shklovsky, “Art as technique”, 1928)

เมื่อมองถึงแนวคิดและนิยามดังกล่าวจะพบว่าศิลปะ(ใหม่) ในยุคนั้นจะมุ่งเน้นที่การแสดงกระบวนการในงานศิลปะมากกว่าวัตถุที่เป็นตัวงานที่ในท้ายที่สุด โดยตัวงานจะถูกแสดงในรูปแบบใหม่ที่สำคัญกับประสบการณ์แบบไม่คุ้นเคยของผู้เสพ เพราะฉะนั้นศิลปะที่เคยถูกยลในความงามวิจิตรของเส้นสาย สี สัน หรือสีแปรง เมื่อถูกทำเสร็จออกมาในขั้นตอนสุดท้าย ก็เริ่มถูกลดความสำคัญในการเกิด ความงาม แต่จะกลายเป็นการมองเห็นเฉพาะ ไปสู่กระบวนการกลายความคุ้นเคยเหล่านี้

Viktor Shklovsky
(ค.ศ. 1893-1984)

ตลกหน้าขาว

ที่มีผลทำให้ความเคยชินเดิมๆ ในการรับรู้หรืออ่านงานนั้นหมดไป เหลือแต่ความไม่คุ้น ไม่เคยชินที่ปรากฏในตัวงาน ซึ่งกระบวนการรับรู้ในความไม่คุ้นและซับซ้อน นี้ต่างหากที่ควรถูกเสพและทำให้เห็นถึงความงดงามของงานศิลปะนั้นๆ

Brian A. Connery ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “Inside Jokes: Familiarity and Contempt in Academic Satire” (1991) ว่าแม้แต่การทำตลก เสียดสีเลียนแบบนั้น ก็คือการทำสิ่งที่เรารู้คุ้นเคยของคนคนนั้น หรือ

ของตนแบบนั้นใหญ่ไม่คุ้นเคยด้วยการทำให้ผิดสัดส่วน และขนาดต่างๆ หรือที่เราเรียกกันว่า การ “ทำเวอร์” ตรงนี้ความคุ้นเคย ที่ไม่คุ้นก็จะกลายเป็นสิ่งน่าขนไป

2. กรอบความคิด: จากเนื้อเมืองไปสู่สถาปัตยกรรม แห่งความเป็นพื้นที่ร่วมสมัย

เมื่อมองทฤษฎีแนวคิดของ Shklovsky มาสู่ศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม จะพบว่า สิ่งที่เป็นงานชิ้นสุดท้ายนั้นกลับกลายเป็นการแสดงอัตลักษณ์ใหม่ๆ และก่อให้เกิดพัฒนาการของรากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ การเลือกเฟ้นเอาความคุ้นเคย ชินตาของลักษณะหนึ่งๆ มาทำให้เกิดความไม่ชินนั้น นับเป็นกระบวนการสร้างใหม่ที่ต้องอาศัย การเลือกจับประเด็นความคุ้นเคย ของรากวัฒนธรรมผสมกับกระบวนการ “กลายความคุ้นเคย” ที่พอเหมาะและไม่ล้ำเส้น ไปสู่ความเกินพอดี หรือเกินงาม ที่เรียกว่า ความวิปลาส (Grotesque)

อะไรที่สถาปนิกสามารถช่วยจับเป็นแก่นหลักในการเริ่มต้นค้นหา ประเด็น ความคุ้นเคยของรากทางวัฒนธรรมที่สามารถจับต้องได้และนำไปตีความ ต่อยอดได้เพื่อไปสู่กระบวนการกลายความคุ้นเคย ?

2.1 บริบทและการเลือกสรร (Drawing Context From its Urbanism and Site Construction)

ในงานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม เรื่องวิกฤติลักษณะเฉพาะถิ่น (Critical Regionalism) โดย Kenneth Frampton⁴ ศาสตราจารย์พิเศษแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบียในนิวยอร์กนั้น ได้ตามหาถึงลักษณะเฉพาะ พิเศษในพื้นที่สถาปัตยกรรมแบบ โมเดิร์น สามารถที่จะปรับตัวเข้าหาได้ โดยความคุ้นเคยในรากวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่ถูก “กลาย” ไปสู่ลักษณะใหม่ ที่ยังมีมิติของ “พื้นที่นั้น” อยู่ นั่นเป็นสิ่งที่เขาเรียกกันว่าเป็นเหตุปัจจัย ของการคงอยู่ (Raison d'être of a nation) เป็นสถาปัตยกรรมของกบฏแห่งการต่อต้าน (Architecture of Resistance)

การที่จะนำไปสู่ลักษณะสถาปัตยกรรมโมเดิร์นดังว่าที่ Frampton ตามหาถึงนั้น จะต้องอาศัยการเข้าใจบริบทของรากวัฒนธรรม โครงสร้างพัฒนาการ ของเมืองและเนื้อเมืองร่วมสมัยที่มีความสำคัญต่ออัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่นั้นๆ และนำไปสู่การเลือกดึงเอาบริบทหรือองค์ประกอบของสิ่งนั้นขึ้นมาใช้ (to draw the context) เพื่อนำมาผสมผสานรวมกันกับแนวคิดของโมเดิร์น (Modernism) เป็นงาน สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่แอบแฝงเอาลักษณะของ “ถิ่น”

งานสถาปัตยกรรม
แห่งท้องถิ่น งานออกแบบ
โดยสถาปนิก Renzo Piano
ศูนย์วัฒนธรรม
Tjibaou Cultural Centre
ใน New Caledonia

งานสถาปัตยกรรมแห่งท้องถิ่นงานออกแบบ
โดย Foreign Office of Architects
เป็นท่าเรือ Port Terminal ณ เมือง โยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่น

เข้าไปอยู่ในสถาปัตยกรรมแบบโมเดิร์น ซึ่งตัว Frampton เองเรียกสถาปัตยกรรมลักษณะนี้ว่าเป็น สถาปัตยกรรมแห่งวิกฤติ ลักษณะเฉพาะถิ่น (Critical Regionalism Architecture)

2.2) “จากในสู่นอก” และ “จากนอกสู่ใน” (Internal-out and External-in)

นอกจาก Frampton แล้ว ยังมีสถาปนิกนักวิชาการ และทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม ที่มอง สถาปัตยกรรมแห่งวิกฤติลักษณะเฉพาะถิ่น ต่างไปจากแนวคิดของการผสมผสานบริบทของ “ถิ่น” เข้าไปสู่ สถาปัตยกรรมโมเดิร์น นั่นคือนักวิชาการชาวดัชต์สองท่าน ได้แก่ งานเขียน ทางวิชาการ ของ Alexander Tzonis และ Liane Lefaivre⁵ แห่ง Delft University, The Netherlands ซึ่งได้สอนอยู่ใน มหาวิทยาลัยหลายแห่งทั้งในอเมริกา และยุโรป

ทั้งสองมองว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมเองสามารถก่อให้เกิดพัฒนาการใหม่ ขึ้นมาได้ซึ่งทั้งสองได้จับเอาประเด็นของการกลายความคุ้นเคยนี้มาให้เป็นกรอบความคิด ที่มองว่า ตัวบริบทของวัฒนธรรมและเนื้อเมืองเองนั้นสามารถ “ถอด” องค์ภาพเพิ่มเติม ของตน และเหลือเพียงแต่แก่นรากสำคัญที่แสดงอัตลักษณ์ เพื่อนำไปสู่กระบวนการ “กลาย” ในแบบที่ Shklovsky มองไว้ ตรงนี้จะทำให้เกิดการกลายความคุ้นเคยที่ทำ

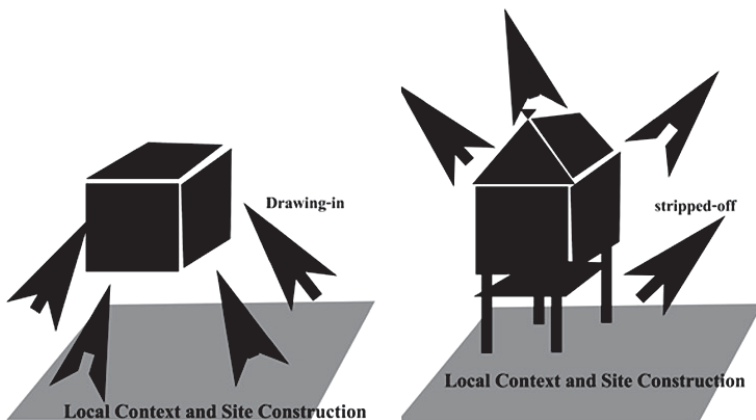

Diagram of “external-in” concept

Diagram of “internal-out” concept

รูป Diagram แสดง แนวคิดของ สองรูปแบบหลักของการกลายความคุ้นเคย
ในกระบวนการออกแบบ ดีความทางสถาปัตยกรรม (Komson’s, 2005)

ให้มีลักษณะใหม่ที่ยังคงแสดงถึงอัตลักษณ์เดิมของพื้นที่ในแบบใหม่ที่ไม่คุ้นเคย
และเมื่อความแปลกที่ไม่คุ้นเคยนี้ถูกกระบวนการจัดแปลทางวัฒนธรรมผ่านกาลเวลาไป
จนเกิดการยอมรับ ก็จะก่อให้เกิดพัฒนาการของอัตลักษณ์พื้นที่ขึ้น

Tzonis และ Lefaivre ได้ให้ความเห็นไว้ว่า อันที่จริงเมื่อลองมองย้อนกลับไปในอดีตนั้น กระบวนการยอมรับดังกล่าวนี้มีมานานแล้ว และปรากฏในวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ทุกสาย ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในยุคล่าอาณานิคมที่วัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่า ย่อมจะต้องยอมรับวัฒนธรรมครอบงำของผู้ล่าที่แข็งแกร่งกว่า เพียงแต่ว่ากระบวนการนั้น เป็นไปในลักษณะของการถูกกลืน หรือผสมผสาน มากกว่าการ “เปลือย” (Strip-off) บริบททางวัฒนธรรมของตนเองในแบบที่ Shklovsky ได้สร้างแนวคิดไว้ตรงนี้ต่ออาศัย การมอง วิพากษ์วิจารณ์ตนเองภายใน บริบทของวัฒนธรรม และในหลากหลายมิติสาขาที่มีรากมาจาก คานท์ (Kant’s idea of “Self-Critique”)

ฉะนั้น การนำเอาบริบทของวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงบริบทของเนื้อ และ โครงสร้างของเมือง (Context of Site Construction) มาเป็นพื้นที่ทางความคิดของสถาปัตยกรรมแห่งวิกฤตลักษณะเฉพาะถิ่น จึงถูกมองได้สองลักษณะ คือ หนึ่ง-การแปลงผสมอยู่ของ “ถิ่น” ในสถาปัตยกรรม โมเดิร์น (สถาปัตยกรรมกบฏต่อต้าน) และสอง-การ “เปลือยกลาย” ของบริบทพื้นที่ ไปสู่ความไม่คุ้นเคยในอัตลักษณ์ใหม่ของสถาปัตยกรรมพื้นที่

เมืองในเอเชีย(กัวลาลัมเปอร์)ในสภาพปัจจุบัน ที่มีความแตกต่างมากมาย
ในความหลากหลายของสถาปัตยกรรมเก่าใหม่

3. กรณีศึกษาในบริบทของภูมิภาค เอเชียอาคเนย์

3.1) บริบทเมืองเอเชียใหม่ ในมุมมองวิลเลียม ลิม (Lim's Asian New Urbanism)

ในบริบทของเมืองในเอเชียอาคเนย์นั้น ปัญหาของการรับเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกและระบบระเบียบแบบเสรีในการแข่งขันทางธุรกิจนั้น ทำให้เกิดการเจริญเติบโต แบบไร้ระเบียบ และไร้ขอบเขต ซึ่งก่อให้เกิดประเด็นปัญหามากมายในหลากหลายด้านที่บรรดานักวิชาการต่างๆ ก็พยายามค้นหาและศึกษาถึงเหตุปัจจัยและผลกระทบกันมากมายในศาสตร์สายต่างๆ เมืองในเอเชียเองก็เกิดการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเมืองซึ่ง วิลเลียม ลิม (William Lim) นักวิชาการและสถาปนิกชาวสิงคโปร์ ได้สรุปถึงวิกฤติปัญหาของเมืองในเอเชียไว้สามประเด็นด้วยกัน คือ หนึ่ง - การสร้างอดีต สอง - การก้าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนร่วมสมัย และ สาม - การพัฒนาเมืองไปสู่ความเท่าเทียมกันในสังคมที่เข้มไปด้วย ธรรมาภิบาล

ลิมมองเมืองในยุคที่สิงคโปร์เองต้องการทั้งสามสิ่งเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ไม่แปลกเลย ที่เขามองบริบทเมืองในเอเชียตามสายตาของคนสิงคโปร์เป็นหลัก ในข้อแรกนั้น จะเห็นว่า สิงคโปร์จำเป็นที่จะต้องทำเป็นอย่างมากในการสร้างอดีต

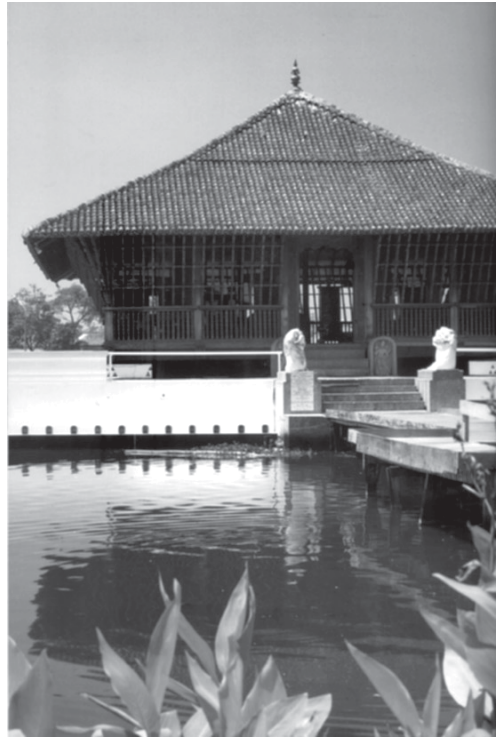
งานออกแบบตึกสูงที่มีแนวคิด
ของสถาปตยกรรม เขตร้อนชื้น
Tropicality มาใช้ในลักษณะใหม่
โดยสถาปนิก Ken Yeang

เพื่อความชัดเจนของวัฒนธรรมในประเทศตน ซึ่งจะต่างจากไทยที่ไม่จำเป็นต้องสร้าง
แต่ต้องรักษา (Not reinventing but Maintaining) การก้าวไปสู่ความเป็นยุคร่วมสมัย
และในสังคมที่เท่าเทียมกันนั้น เป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องปรับไปสู่จุดนั้น โดยเฉพาะ
ในบริบทของอัตลักษณ์ทางสถาปตยกรรม โดยเราเริ่มที่จะสร้างสถาปตยกรรมร่วมสมัย
ในแบบของเราในขณะที่ประเทศอื่นๆ นั้นได้มี แนวทางที่ชัดเจนกันแล้ว

3.2 สถาปตยกรรมสำหรับภูมิภาคเขตร้อน (Tropicality and Tropical Regionalism)

ในสิงคโปร์นั้น ได้มีความเคลื่อนไหวทางความคิดมากมายในการสร้าง
สถาปตยกรรมแห่งวิกฤตลักษณะเฉพาะถิ่น และได้ถูกพัฒนาไปเป็นประเด็นของ
สถาปตยกรรมที่เรียกว่าสถาปตยกรรมแห่งเขตร้อน (Tropicality) ที่ต่างไปจาก

งานที่นำเอาลักษณะของพื้นถิ่น
ในศรีลังกามาเป็นแกนหลัก
ในการปรับปรุงไปสู่การใช้งาน
ในยุคปัจจุบัน
โดยสถาปนิกชั้นครู Geoffrey Bawa

สถาปัตยกรรมพื้นเมือง แบบที่เราเรียกกันว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น Vernacular Architecture

Tropicality⁷ เป็นการกลายเอาบริบทของเขตร้อนในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ เป็นหลักในความคิด โดยจะเน้นจับประเด็นของตำแหน่งที่ตั้งของภูมิภาคเป็นจุดเริ่ม พัฒนาแกนของแนวทางทำให้การออกแบบอาคารในแบบของสิงคโปร์เป็นไปด้วย เหตุผลของสภาพภูมิอากาศร้อนขึ้น การออกแบบจึงจำเป็นต้องพัฒนาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการป้องกันความร้อน การเก็บความเย็นและการสร้างภาวะ น่าสบายในสถาปัตยกรรม เป็นต้น และนี่เองที่เริ่มทำให้สถาปัตยกรรม ในสิงคโปร์มีจุดยืน และแนวทางที่ชัดเจนจนเริ่มกลายเป็นอัตลักษณ์ ที่พัฒนา ขึ้นใหม่ และเริ่มชินตาในสิงคโปร์หรือแม้กระทั่ง ในประเทศมาเลเซียเองก็ตาม

3.3 สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย (Contemporary Vernacular)

ในประเทศศรีลังกาเองก็ได้มีพัฒนาการของงานอัตลักษณ์ใหม่ของ ความเป็นพื้นถิ่นอยู่เหมือนกัน โดยเฉพาะในงานของสถาปนิกฝรั่งที่ไปอาศัยอยู่ในศรีลังกา อย่าง Geoffrey Bawa หรืองานของรุ่นใหม่ๆ อย่างสถาปนิก Anura Ratnavibushana

งานออกแบบสถาปัตยกรรม บ้าน P3 ที่ปราณบุรี ที่มีแนวคิดการตีความใหม่ที่น่าจับตามอง
 เป็นอย่างยิ่งในบริบทของบ้านเราและได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยมจากสมาคมสถาปนิกสยาม
 ในปี 2550 ออกแบบโดยสถาปนิกหญิง วรรณิการ์ รัตนปริดากุล

การเลือกเอาบริบทของพื้นที่นั้นมาใช้ในการออกแบบของทั้งสองแม่จะแตกต่างกันก็ตาม แต่ก็สามารถสะท้อนความเป็นพื้นที่สูง โดยงานของ Bawa นั้นอาจเรียกได้ว่า เริ่มผสมผสานเอารูปแบบพื้นที่เดิมมาจัดวางปรับปรุงเสียใหม่ ในขณะที่ Ratnavibushana จะเริ่มใช้สถาปัตยกรรมแนวคิดแบบโมเดิร์นผสมกับ องค์ประกอบ หรือวัสดุท้องถิ่น เข้าด้วยกัน (แบบแนวทางของ Frampton) ทำให้เกิด มิติความรู้สึก ที่รับรู้ได้ถึงความเป็น พื้นที่ Ratnavibushana กับ Bawa ไม่ได้ “กลาย” องค์ประกอบแต่พยายาม ผสมผสานทั้งสองอัตลักษณ์เข้าด้วยกันอย่างมีคุณค่าใหม่ ให้กับสถาปัตยกรรม ในศรีลังกาที่อาจ เรียกได้ว่าเป็นการนำเอาความร่วมสมัย มาใส่ให้กับ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิม (Contemporary Vernacular)

ในไทยเองนั้นก็เริ่มมีการสร้างแนวคิดแนวทางใหม่ๆ ให้กับสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในปัจจุบันที่เริ่มมองเห็นแนวทางของอัตลักษณ์ที่ต่างไปจากรูปแบบประเพณีเดิมที่ชัดเจนมากขึ้น งานที่สมควรอ้างอิงถึงก็จะต้องเป็นงานของสถาปนิกหญิง เปี่ยมประสบการณ์ อย่างอาจารย์กรรณิการ์ รัตนปรีดากุล⁸ งานออกแบบบ้านพักอาศัย ของท่านเองนับเป็นงานที่เริ่มเปิดมิติใหม่ของอัตลักษณ์ไทยที่องค์ประกอบอันคุ้นเคย ในสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นแบบเดิม ถูกนำมาจัดการในระบบร่วมสมัยที่สะท้อนถึงการใช้งานที่เปลี่ยนไปในยุคสมัยปัจจุบัน การดึงเอาพื้นผนังระแนงมาใช้ร่วมกับทางเดินขึ้นบันไดนับเป็นการปรับกลายความคุ้นเคยที่แสดงมิติใหม่ๆ ของบ้านไทยไปสู่ลักษณะใหม่ได้อย่างกลมกลืนและน่าชื่นชม

เมื่อสังเกตกระบวนการทำงานออกแบบของท่าน จะพบว่าการใช้ระบบระเบียบของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของบ้านหลังนี้เป็นไปในลักษณะระบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) ที่ทำให้เกิดการกลายความคุ้นเคยของระบบโครงสร้างแบบพื้นถิ่นเดิม (เสา-คานาในระบบของงานโครงสร้างไม้) ไปสู่โครงสร้างใหม่ ที่เปิดกว้าง มากกว่า ระบบประเพณีเดิม ตรงนี้ถูกมองว่าเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่ต่างออกไปชิ้นใหม่ โดยยังก่อให้เกิดการรับรู้ที่ซับซ้อนขึ้นและมีความงามใหม่ของลักษณะพื้นถิ่นเกิดขึ้น

4. บทส่งท้าย

บทความสั้นทางวิชาการนี้พบว่ายังมีกระบวนการที่บริบทพื้นถิ่นเอง สามารถสร้างพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่ของตนโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งการผ่องถ่ายหรือถูกกลืนโดยวัฒนธรรมอื่น การกลายความคุ้นเคยในแบบของพื้นถิ่นเองนั้นก็อาจสามารถสร้างพัฒนาการใหม่ได้

สถาปัตยกรรมแห่งวิถีดัตถิลักษณะเฉพาะถิ่นจึงน่าที่จะมีอยู่สองทางเลือกด้วยกัน

หนึ่ง น่าจะเป็นการยอมรับและผสมผสานกันของวัฒนธรรมจากภายนอก มาสู่รากภายใน

อีกหนึ่งทาง เป็นทางที่บริบทภายในของพื้นถิ่น รากวัฒนธรรมเองเกิดพลวัตในการ เปลี่ยนแปลง และ “เปลี่ยกลาย” อัตลักษณ์เดิมไปสู่สิ่งใหม่ที่ไมคุ้นเคย สุดท้ายก็จะเกิด แนวทาง อัตลักษณ์ใหม่ๆ ขึ้นได้เมื่อมันถูกยอมรับ และกลายเป็ความคุ้นเคย (ใหม่) ในที่สุด

การเกิดพัฒนาการเหล่านี้อาศัยปัจจัยและการตีความต่างๆ รวมถึงการทดลองทำมากมายภายในตัวบริบทของพื้นที่เองอย่างมีพลวัต ที่สำคัญคืออย่าได้ทำให้มันหยุดนิ่ง ด้วยการหวนหาแต่อดีตทิ้งตามเพียงอย่างเดียว (Nostalgic) ซึ่งไม่ก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนไปข้างหน้าของอัตลักษณ์พื้นที่แต่อย่างใด สถาปัตยกรรมแห่งวิถุนีน่าจะเป็นทางที่ต่างออกไปอีกทางหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดพัฒนาการของอัตลักษณ์แห่ง “ถิ่น” ได้เป็นอย่างดี บทความนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเปิดมุมมองที่ต่างออกไปไม่มากนักน้อยเพื่อเป็นแนวคิดใหม่ๆ ให้กับทางออกของวิถุนีลักษณะเฉพาะของความเป็นพื้นที่ และสถาปัตยกรรมในภูมิภาคของเรา

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกของผู้เขียนที่ต้องหยุดเว้นวรรคในบทสรุปเนื่องเป็นเพราะสิ่งที่เรียกว่าเป็นกระบวนการในการเกิดอัตลักษณ์ใหม่ดังว่านั้นเพิ่งจะเริ่มเห็น เบ่งบานกันบ้างในบ้านเราในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา ซึ่งในทรรศนะของผู้เขียนนั้นจะนับได้ว่า นี่เป็นช่วงแรกเริ่มของวิถีใหม่ในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของไทย ที่เริ่มก้าวพ้นจากการ “ถามหา” ไปสู่การ “สร้างปฏิบัติ” อย่างจริงจังของสถาปนิกรุ่นใหม่ๆ ในปัจจุบัน และในไม่ช้า บทสรุปของการเริ่มต้นนี้คงจะก่อให้เกิด พัฒนาการใหม่ให้กับศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมในบ้านเราอย่างต่อเนื่องต่อไป

² จาก <http://en.wiktionary.org>

³ ข้อเดิมว่า นาย Viktor Borisovich Shklovsky เกิดที่เมือง Saint Petersburg เมื่อวันที่ 24 มกราคม ปี ค.ศ. 1893 เสียชีวิต ณ กรุง Moscow ในวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1984

⁴ ศาสตราจารย์พิเศษ แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ในรัฐนิวยอร์ก ซึ่งได้เขียนหนังสือมากมาย โดยเฉพาะในประเด็นของสถาปัตยกรรมยุคโมเดิร์น (Modern Architecture) และเทคโทนิคแห่งสถาปัตยกรรม (Tectonic culture in architecture)

⁵ Alexander Tzonis และ Liane Lefaivre ได้เป็นนักวิชาการที่เริ่มนิยามประเด็นของวิถุนีลักษณะเฉพาะถิ่น เป็นแห่งแรก และได้พัฒนางานเขียนออกมาในประเด็นนี้มากมายที่เกี่ยวข้องกับ การเกิดของสถาปัตยกรรมแห่งวิถุนีลักษณะเฉพาะถิ่นนี้ ปัจจุบัน Tzonis ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ สอนหนังสือในอเมริกา เช่นที่ GSD, Harvard University; Yale University; Princeton University เป็นต้น โดย Lefaivre นั้นยังคงปักหลักสอนอยู่ที่ Delft University, Netherlands และเดินทางไปบรรยายทั่วโลก

⁶ วิลเลียม ลีม ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและการเปลี่ยนแปลงของเมืองมาโดยตลอด เขาเป็นสถาปนิก นักคิด อาจารย์ที่ทำงานทางวิชาการและงานออกแบบอย่างต่อเนื่อง หนังสือที่เริ่มเปิดความคิดของผู้เขียนไปสู่บริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญนอกเหนือไปจาก New Asian Urbanism (1998 a.) แล้วก็คือหนังสือที่กล่าวถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยอย่าง Contemporary Vernacular: evoking traditions in Asian architecture. (1998 b.)

⁷ หมายถึง ภูมิภาคเขตร้อนชื้น ที่เรียกว่า Tropical climate ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีผลต่อการออกแบบและวิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมในเขตนี้

⁸ อาจารย์ กรรณิการ์ รัตนปรีดากุล เป็นอาจารย์พิเศษสอนตามสถาบันต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านจบการศึกษาปริญญาโทจาก Southern California Institute of Architecture (SCI-Arc) L.A. ประเทศสหรัฐอเมริกาและมีประสบการณ์ทำงานกับสำนักงานสถาปนิกแนวทางชัดเจนอย่าง Morphosis และ Design Atelier ใน L.A. หลังจากที่คุณกลับมาทำงานในประเทศไทย ท่านอาจารย์ก็มีผลงานเผยแพร่ลงในหนังสือต่างๆ มากมายโดยเฉพาะ หนังสือที่เน้นแนวทางใหม่ๆ ให้กับสถาปัตยกรรมในภูมิภาคนี้

บรรณานุกรม

- Abel, Chris. 1997. **Architecture and Identity: Toward a Global Eco-Culture.** Oxford: Architectural Press.
- Askew, Marc, and William S. Logan, eds. 1994. **Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays.** Victoria: Deakin University Press.
- Frampton, Kenneth. 1983. Towards a Critical Regionalism: Six Points for Architecture of Resistance. In **The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture**, ed. Hal Foster. Port Townsend, Washington: Bay Press.
- _____. 1988. Place-Form and Cultural Identity. In **Design After Modernism: Beyond the Object**, ed. John Thackara. London: Thames & Hudson.
- _____. 1992. Critical Regionalism: modern architecture and cultural identity, (chapter 5). In **Modern Architecture: A Critical History.** 3rd ed. London: Thames & Hudson.
- _____. 1996. Prospects for a Critical Regionalism. In **Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995**, ed. Kate Nesbitt. New York: Princeton Architectural Press.
- Goad, Philip, and Anoma Pieris. 2005. **New Directions in Tropical Asian Architecture.** Singapore: Berkeley Books.

- Ricoeur, Paul. 1965. Universal civilisation and National Cultures. In **History and truth**. Illinois: North Western University Press.
- Shane, Graham. 1976. "Contextualism." **Architectural Design**, November: 46.
- Shklovsky, Viktor. 1928. "The Technique of the Writer's Craft."
- Tzonis, Alexander, and Liane Lefaivre. 1990. "Why Critical Regionalism Today?" **A&U**: 236.
- Tzonis, Alexander, and Serge Chermayeff. 1967. **Advanced Studies in Urban Environments**. New Haven: Yale University Press.
- Tzonis, Alexander, Liane Lefaivre, and Bruno Stano, eds. 2001. **Tropical Architecture: Critical Regionalism in the age of Globalisation**. London: Wiley-Academy.
- Lim, William S.W. 1990. **Cities for People: Reflections of a Southeast Asian Architect**. Singapore: Selected Books.
- _____. 1998 a. **Asian New Urbanism**. Singapore: Select Books.
- _____. 1998 b. **Contemporary Vernacular: Evoking Traditions in Asian Architecture**. Singapore: Selected Books.
- Wyatt, David K., and Aroonrut Wichienkeow. 1998. **Chiang Mai Chronicle**. 2nd ed. Chiang Mai: Silkworm Books.

